

Proč chráníme přírodu? (dvakrát na obhajobu ochránců přírody)

Hana Librová

Na konferenci "Dobrovolná ochrana přírody v České republice", pořádané k 25. výročí založení Českého svazu ochránců přírody v prosinci loňského roku v Průhonicích, si položili účastníci panelové diskuse otázku "proč chráníme přírodu?".¹ Slovo PROČ může mít v češtině i v dalších jazycích dva významy: 1) PROČ = za jakým účelem?, čeho chceme dosáhnout?, co sledujeme?, má to smysl? 2) PROČ = z jakých motivů?, co nás k tomu vede? Obě PROČ spolu souvisejí, ale snad bude plodné, budeme-li o nich uvažovat odděleně.

O účelu a smyslu ochrany přírody se mnoho nemluví. Pokud ji novináři právě nestaví jako projev nebezpečného extremismu, pokud nekomplikuje nějaký budovatelský projekt, pokud nestojí v cestě podnikatelskému či politickému záměru, je tato lidská činnost považována za potřebnou a chvályhodnou. V posledních letech však ve všeobecném přitakání slyšíme i hlas jakési pochybnosti, a to vždycky začíná být zajímavé. Většinou zaznívá nepřímou, na okraj řešení speciálních otázek, například témat sociobiologických, evolučních, paleobotanických a geobotanických. Když se autoři rozohní, netají se s tím, že ochranu přírody považují za sentimentální pomýlení amatérů. Vlídňější kritikové shovívavě rozmlouvají ochráncům přírody zbytečné obavy a úzkosti; není vlastně PROČ přírodu chránit.

Shrnu jenom stručně, neboť předpokládám, že čtenáři vědí, o čem je řeč: Země prošla ve své historii pěti obdobími masového vymírání druhů; dnešní devastace způsobená člověkem není nic mimořádného. Příroda je mocná, není třeba se o ni strachovat, další evoluce si poradí i se současnými proměnami biotopů i s úbytkem druhů, ať je jakkoli masivní. Ostatně, člověk masakroval biologické druhy už jako paleolitický lovec.

Na stránkách *Vesmíru* vycházely v loňském roce na pokračování pozoruhodné texty o proměnách naší krajiny, např. z pera Jiřího Sádla a Petra Pokorného. I v nich jsme kromě zajímavých informací četli polemický tón zaměřený proti nepoučenosti a naivitě ochránců přírody. Jádrem sdělení je, že dnešní změny v krajině nejsou "nic nového pod sluncem" (Sádlo, Pokorný 2004a: 401). "Jde jen o nezvyk. Co selhalo, není krajina a my jako její tvůrci, ale my jakožto její pozorovatelé." (Sádlo, Pokorný 2004c: 525) Významným argumentem sedmidílného seriálu *Zelení cizinci a nové krajiny* je vznik "nové divočiny", která vzniká

---

¹ Otázku formuloval a diskusi řídil Bedřich Moldan. Pokusili se na ni odpovědět Václav Cílek, Jan Jeník, Stanislav Komárek, Hana Librová, Jan Sokol, David Storch a Jan Stráský. Tento text je podstatně rozšířenou verzí diskusního příspěvku.

expanzními a invazními procesy za zády sídlišť, nových průmyslových objektů a velkoprodejen, podél silnic a tratí.

Texty biologické školy pochybující o významu ochranných aktivit - pro stručnost mi dovoluji toto označení - jsou inspirativní a zasloužily by si věcnou diskusi. Ze strany ochránců přírody však reakci, která by obhajovala smysl jejich konání, téměř neslyšíme. Dotčení znevažováním dobrých úmyslu nedají se zlákat ani věcnými kritickými argumenty, ani posměchem, ani půvabnými provokacemi, za nimiž se v poslední době dá tušit utajovaná sympatie. Možná, že ochránci přírody kritiku své činnosti nechtou nebo nemají k vědecké polemice chuť či odvalu. Dluží ji tedy především odborníci biologických disciplín, kteří se na ochraně přírody podílejí nepřímě.² I ti se však ke škodě věci uzavírají do ulity. Na můj diplom z biologie už napadala vrstva prachu, a tak se mohu jenom ptát. Tážu se obou táborů:

Opravdu nejsou dnešní změny v krajině "nic nového pod sluncem"? Dá se vskutku tvrdit, že pravěké a středověké migrace rostlin mají stejný význam jako migrace dnešní? Opravdu není zásadně novou kvalitou masivní užívání biocidů nebo vnášení genově manipulovaných organismů do krajiny?³ Neznamena naše schopnost "poroučet kohoutům rosy v globálním ekonomickém systému a ještě spíš informačním tokům v elektronickému hypersvětě" (Sádlo, Pokorný 2004a: 402-403) zásahy do krajiny, které nejsou srovnatelné s historickými proměnami, jako byla tvorba polí v neolitu či pozdější změny v držbě půdy? Při pozorném čtení některých textů si můžeme všimnout, že jsou argumentačně nedůsledné. Například: názor, že krajina se vyvíjí k horšímu, je předem označen jako "naše citová intervence" (Sádlo, Pokorný 2004a: 401), ale o dvě stránky dál autoři přinášejí seznam prudkých změn nebyvalé závažnosti a sami jednu z nich označují jako „denaturaci přírody v míře nejplnější“ (403).

Pokračuji v kladení otázek: Je skutečně "nová divočina" náhradou za zničené porosty původní? Nenašli by biologové při dobré vůli, tj. kdyby překonali nutkání oponovat staré generaci, odborné kritérium, které by dovolovalo srovnat biologickou hodnotu⁴ "staré divočiny" a "nové divočiny"? Opravdu nezbyvá než bohorovně a postmoderně krčit rameny?

Odkud berou autoři seriálu představu, že "nová divočina" představuje v krajině ekologické východisko?⁵ Není spíš jen dočasným ekologicky příznivým vedlejším efektem postsocialistického a raně kapitalistického modernizačního zmatku, "nepořádku", který

² Vycitíuji, že zvlášť ostré výtky jsou adresovány právě těmto přísluhovačům ochrany přírody: jejich údajně zastaralá vědecká produkce dodává naivním ochranným obětvám falešné argumenty v podobě "moderních vědecky zaštitěných mýtů" (Sádlo, Pokorný 2004a: 398).

³ Vesmír č. 11 přinesl z pera Františka Krahulce nové znepokojivé argumenty.

⁴ Už vidím, jak se kolegové přírodovědci nad tím slovem ošívají.

⁵ Takovému konstatování bych spíš věřila, pokud by zvolili jiný příklad vznikající divočiny, například sukcesí v opuštěné podhorské zemědělské krajině.

konzolidovaná společnost bude hledět "uklidit" po vzoru Švýcarska, Holandska a jiných spořádaných zemí? Ze sociologických výzkumů znám dobře postoje lidí k divočině všeho druhu: je to "neřádstvo". Obávám se, že v nedaleké budoucnosti se "nová spontánnost", jak pěkně píše Sádlo a Pokorný, stane snadnou kořistí křovinořezů a herbicidů.

Jsou početné páry sojek a strak v zahradách náhrada za zmizelé vrabce, chocholouše a vlaštovky⁶?⁷ (Sádlo, Pokorný 2004c :526). Mohu odložit svůj smutek nad zanikajícími tropickými pralesy,⁸ když Jan Zrzavý, David Storch a Stanislav Mihulka píše, že v nich možná druhy stejně rychle vznikají jako zanikají?⁹ Co si mám myslet o zděšení, které dnes jeví nesentimentální zkušenosti cestovatelé a potápěči po návratu z byvší divočiny afrického kontinentu a z tichomořských hlubin?

Někdy se zdá, že kritikové ochrany přírody neberou svá tvrzení vážně a doslova. Ve snaze distancovat se od ochránářského sentimentu a starých výkladových schémat chytají se detailů, dílčích skutečností, které temperamentně přehánějí a duchaplně generalizují. Jemné rozlišování, nepominutelný rys intelektuální práce, je obětováno neodolatelné chuti vyslovit originální nápad, někdy jen vtip.

Abychom si rozuměli: I já věřím, že si "zdánlivě pokrotlá příroda stejně nakonec udělá, co chce" (Sádlo, Pokorný 2004 b: 464). *Jde však právě o to "nakonec"*. Nepodléhat zármutku, osvojit si úsměvný nadhled nad pachtící se ochránce přírody vyžaduje makrodějinný odstup. Ten většině z nás není dopřán. Nejen proto, že nemáme dost informací o evolučních procesech. Také proto, že nejsme k podobnému nadhledu ustrojeni.

**

Jak jsou tedy ustrojeni ochránci přírody? Dostáváme se k onomu druhému PROČ chráníme přírodu. Také o tomto tématu se píše a hovoří jen zřídka. Co vede ochránce přírody k činnosti, jejíž výsledky vidí častěji zmařeny než naplněny? Jaké jsou motivace ochránců přírody?¹⁰ Také o ní - stejně jako smyslu jejich práce - píše někteří biologové s

⁶ K těm mizejícím bude třeba připočítat, s tím jak se ve městech rychle obnovují střechy a fasády historických domů a jak se "ekologicky" zateplují paneláková sídliště, i rorýsy.

⁷ Ornitologové tvrdí opak: Oba tyto havranovití ptáci se žijí převážně na odpadcích. Na přilepšenou celý den poletují v korunách stromů a vybírají vajíčka a mláďata drobných ptáků. Díky stálému přísunu základní obživy si pod sebou nevyžerou potravní zdroj, jak by jinak odpovídalo přirozené populační dynamice.

⁸ Jak by jej asi vysvětlila evoluční psychologie? Jaké úsilí o maximalizaci zisku mohlo založit emoční zájem o antropologicky nevlídné porosty, které jsem viděla nanejvýš ve filmu?

⁹ Lidskou činností způsobená "fragmentace biotopů jistě zvyšuje rychlost alopatické speciace" (Zrzavý 2004: 276).

¹⁰ V tomto textu nechám stranou hypotézu, podle níž se úplatným odpůrcům atomové energie, odpůrcům genetických manipulací a odpůrcům automobilismu či splavnění Labe dostává finanční podpory ze strany mocných, nejspíš zahraničních, firem. Nebudu se věnovat ani sociologickému názoru, podle něhož by v ochránářských aktivitách mohla hrát roli tendence mladých lidí ke sdružování do skupin shodných zájmů, případně šance na nalezení partnera. Jakkoli je tento motiv pravděpodobný, není specifický; je analogický se sdružováním v jakékoliv skupině.

pochybovačným podtextem, ne-li přímo s odsudkem. Naivní ochranářská činnost prý spočívá na "staronových chiliastických představách", na "ekologické ideologii" (Sádlo, Pokorný 2004a: 398).

Obávám se, že ti, kdož chtějí bořit falešné mýty, sami jim bývají poplatní. Především: S nepoučeností ochránců přírody to dnes není tak zlé. Čtou a pozorně naslouchají. A dále: Po letech styků a rozhovorů s ochránci přírody marně vzpomínám, kdy jsem zaslechla něco, co by svědčilo o "chiliastických představách". Pokud jim sama podléhám, musím se mít v ochranářské společnosti na pozoru a spíše o nich mlčet. Ochrana přírody si vyseletovala určitý psychologický typ - bytostně agilní a vitální.¹¹ Také věk ochránců a jejich situace na počátku životní dráhy - často jsou rodiči malých dětí - plní sebeochrannou funkci.

Chiliastické nálady, morousovství a poraženectví nejdou dohromady s namáhavou prací a nepohodlím. Neumím si představit mladého muže postiženého vizí konce Světa, jak kosí ve třicetistupňovém horku louku v Bílých Karpatech prosycenou ovády. Ani dívku, jak se s touto myšlenkou přivazuje k branám Temelína. Umím zato dobře pochopit, že takový pohled časem zaujme unavený/á stárnoucí badatel/ka, který/á v pracovním po léta sleduje ukazatele stavu biosféry. Především bych však za nositele a šířitele chiliastických nálad považovala novináře s jejich věčnou otázkou "jak to dopadne?".

Také o úvahách nad motivacemi platí, že jsou plodnější, pokud rozlišují. "Ochrana přírody" označuje široké spektrum aktivit a "ochránci přírody" jsou lidé vyznačující se různým přístupem k přírodě. Jejich vlastnosti tvoří kontinuum s nevyhraněnými přechody. Pro jednoduchost budu psát o dvou o typech dobrovolných ochránců, jejichž vlastnosti a motivy záměrně vyhrotím: o členech sociálně a politicky orientovaných ekologických hnutí a o terénních ochráncích přírody.¹²

Nejdříve se zastavme u ekologických hnutí. Zdůrazňují, jak neodlučitelně jsou osudy přírody svázány se společenskými procesy. Snaží se chránit přírodu nepřímo a systémově, prostřednictvím více či méně radikálních změn politického a ekonomického rozhodování od lokální až ke globální úrovni. Aktivisté obecně předpokládají, že změna lidského vztahu k přírodě vyplyne z odstranění sociální nespravedlnosti na planetě, zejména v rozvojových zemích. Typický je pro ně odpor proti globalizaci a úsilí o obranu lidských práv.

Na individuální rovině tkví motivační síla ekologických aktivistů mimo jiné v jejich kriticismu a sklonu k opozičnosti. Na historické a společenské úrovni jsou počátky těchto hnutí spojeny s proticivilizační revoltou šedesátých a sedmdesátých let, která sama sebe

¹¹ Pozoruhodně se kombinuje s konzervativním postojem, o němž budu mluvit dál. Snad jde o paradox: aktivní zaměření k minulému stavu.

¹² Vynechám profesionální ochránce přírody ve státních institucích, na vědeckých a univerzitních pracovištích, členy zelených politických stran i četné tzv. ekologické vychovatele.

označovala jako kontrakultura. V jejím "zeleném" křídle měla významný vliv takzvaná hlubinná ekologie, která má být alternativou k dominantní evropské sociokulturní a náboženské tradici, prý původkyní ekologické krize. Někdejší nadšení a spontánní aktivismus založený na prosté "ekologické ideologii" levicového charakteru však postupně slábne jednak přirozenou časovou erozí, jednak s tím, jak v těchto kruzích stoupá míra vzdělání; a také v důsledku profesionalizace.

Ve zjednodušené typologii lze říci, že ekologičtí aktivisté nebývají horlivými terénními ochránci přírody. Nemusí do přírody vkročit; většinu času tráví u obrazovek počítačů, na workshopech a na schůzích. Ostatně, snahy o výsadbu stromů a revitalizaci mokřadů se jim mnohdy jeví jako nedůsledné a krátkozraké.

Možná, že k motivaci takto profilovaných ekologických hnutí přispívá i relativní schůdnost sociálních a humanitárních řešení. Zakladateli sociálně-ekologického hnutí NESEHNUTÍ Milanem Štefancem byla v rozhovoru pro časopis *Sedmá generac* položena otázka: "V práci NESEHNUTÍ začíná problematika lidských práv převažovat. Myslíš, že je ekologie mrtvá?" Odpověděl: "Za dobu své existence nedosáhlo ekologické hnutí žádného viditelného úspěchu na veřejnosti... Oproti tomu organizace, které se zabývají lidskými právy, mohou nabídnout spoustu konkrétních výsledků své činnosti." (Lužný, Ander 2004: 35) Mnozí aktivisté bývají časem do myšlenek na změnu společenských poměrů a na prosazování lidských práv vtaženi do té míry, že se z jejich zorného pole zájem o ochranu přírody začíná vytrácet.

Společensky a politicky angažované hnutí pochopitelně dráždí průmyslníky, četné politiky a některé novináře.¹³ Biologové, kterým z odborného hlediska vadí naivita představ o povaze přírody a pomýlenost aktivit, které z nich plynou, by však měli kritiku adresovat spíše terénním ochráncům než sociálním reformátorům.

Zabývejme se nyní motivacemi terénních ochránců, tažme se na jejich PROČ. Jak to u lidí bývá, jsou jejich motivy složité a v některých ohledech rozporuplné. Na jedné straně v sobě nesou stopy zmíněných levicových proudů a často se hlásí k hlubinné ekologii. Stojí však na základě konzervativním¹⁴; i ten je dán historicky.

U zrodu a rozvoje ochránářských snah stál romantický pohled na svět. Jejich nositelem byla šlechta, oponující dravému pronikání kapitalistického podnikání do krajiny.

¹³ Je příznačné, že nemají nic proti čištění studánek a výsadbě stromů .

¹⁴ Podobně možná platí, že konzervatismus je nereflektovaným postojovým základem "ekosystémového" pojetí ekologie, které klade důraz na celek, tíhne k představě o cílovém rovnovážném stavu a nedoceňuje význam změny (viz diskuse v březnovém a květnovém *Vesmíru* z roku 2002). Je zajímavé, že podobně sociologie prošla v druhé polovině 20. století diskusí mezi konzervativními teoriemi konsensuálními a dynamickými teoriemi konfliktu.

Chránila především věkovité stromy, pralesy a staré objekty vůbec. Je příznačné, že mezi ojedinělými historiky, kteří si všímali vzhledu a proměn krajiny, byl konzervativně smýšlející Josef Pekař. Na pozemkovou reformu z roku 1919, která vyvlastňovala šlechtickou zemědělskou půdu nad 150 hektarů, reagoval charakteristicky: "Dopustiti, aby skupiny nebo aleje starých dubů zůstaly nedotčeny sekerou, pokud nezhynou marasmem, může jen vlastník - boháč nebo kavalír. A poručte si stokrát, že několik cenných stromů, jež dostal malý nabyvatel v díl svůj se svou parcelou, nesmí býti poraženo, poznáte, že pod tou či onou záminkou nový pán stromy přece odstraní a zpeněží. Neboť četník u nich býti nemůže. Krátce: reformou tak, jak je zamýšlena, utrpí velké škody krása a šlechtictví české krajiny." (Maximovič: 1937)

Aniž si to uvědomujeme, zůstává romantická a doslova re-akční orientace¹⁵ v ochraně přírody přítomna dodnes. Podle Sádla a Pokorného (2004a: 399) jsou ochránci přírody citliví na "znamení zvěstující konec starých časů", přičemž chápou minulost homogenně, ahistoricky, jako dobré *staré časy*.

Staromilství ochránců přírody je zakotveno i v estetickém pojetí přírody, jak je v kultuře a v našem povědomí zafixovali malíři a básníci. Ochránci přírody nemaj, na rozdíl od profesionálních biologů zábrany žasnout nad krásou přírodních tvorů.¹⁶ Naši představu o žádoucí krajině formovali v českém prostředí zejména umělci 19. a počátku 20. století. Pro ochránce přírody bude nesnadné najít estetický vztah a citové pouto k "nové divočině", k přírodě osidlující haldy, výsypky a odkaliště, která je zajímavá pro geobotaniky a která je cenná jako doklad vitality přírodních procesů.

Sádlo a Pokorný pozorují ochránce přírody dobře, když upozorňují na jejich, vlastně všeobecně na naši, nechuť k expanzím zejména nepůvodních druhů, které se dějí na úkor druhů zanikajících a domácích. I tu bychom mohli vysvětlit konzervativním nostalgickým lpěním na statu quo, ba na stavu minulém.¹⁷ K naší nevoli vůči expanzním druhům nepochybně přispívají i některé postojové atavismy. Základní je zde patrně obecná lidská vlastnost, která za žádoucí a hodnotné považuje to, co je vzácné, nedostatkové. Roli jistě hraje i Sádlem a Pokorným zdůrazněná pocitová asociace s plevelely, prastaré nepřátelství rolníka a

¹⁵ Srovnej též Sieferle (1985).

¹⁶ J. Zrzavý, D. Storch a S. Mihulka doporučují v poslední větě své vynikající knihy (2004: 282-283), abychom s žasnutím počkali. V celém epilogu je nápadná jedna věc: evoluční biologové se domnívají, že si už poradili s přítomností altruismu v přírodě, nad přítomností krásy stojí zatím bezradně.

¹⁷ Nabízí se otázka, zda na konzervativní přístup ke světu máme pohlížet s nevolí jako na relikv z dob romantického zrodu ochránářství, stojící v cestě racionálnějšímu přístupu ke krajině a přírodě. Nemůže mít konzervativní skepticismus svou funkci? Verbeek. (1994) tvrdí, že "růžové" brýle, důvěřující změnám a novotám, představovaly kdysi evoluční výhodu; v dnešním světě technologických rizik může být tato optika kontraproduktivní. Ti, kdož mají chuť experimentovat, se stali podle Verbeeka evolučním rizikem.

zahrádkáře vůči "neřádstvu", bujícímu v jeho řádném porostu. Řekla bych však, že u ochránců přírody je tento lidový postoj utlumen.

V jejich/naší nechuti vůči biologickým expanzím hraje významnou roli spíš něco jiného. Je to náš sklon nadržovat slabým - soucit. Na osobní úrovni se ochránářské puzení často vyvinulo v dětství jako péče o zraněného tvora, ptáka nebo ježka. Přirozeně kruté děti, připusťme, mláďata bytostí inklinujících k maximalizaci vlastního zisku, jsou k soucitu de/formovány vlivem kultury.¹⁸ Soucit nebyl vykulťován jen v Evropě, působením křesťanství zde však mezi hodnotami zaujímá centrální místo. Kdysi byl zaměřený na odstrkované bližní lidi. S tím, jak mohutněly naše síly vůči přírodě, postoj solidarity se slabými se rozšířil i na ni. A tak není divu, že silný expanzní druh percipijeme "s velkou dávkou ideologicky zabarveného předporozumění" (Sádlo, Pokorný 2004a: 399). Podstatu takového postoje dobře vystihují věty "Co vadí, je právě tato úspěšnost....Úspěch čili expanze je zpravidla na něčí úkor.... Jsou opěvovány zejména druhy neúspěšné, tj, vzácné, ustupující a vymírající" (tamtéž).

Ano, tak to opravdu je. Sdělení, že expanze relativně stabilní fáze vegetace se střídají s fázemi dynamickými a že jsou součástí vegetačních dějin, můžeme přijmout jako informaci; na našem sklonu stranit ustupujícímu a vymírajícímu to změní jen málo. Ačkoliv se ochránci přírody domnívají být jako příroda, opak je pravdou. Ve snaze chránit přírodu jsou především dětmi své kultury; jsou s ní solidární a chrání její hodnoty.¹⁹ Vzpomeňme, že Josef Pekař píše v souvislosti s ochranou starých stromů v krajině o postoji *kavalíra*. Jiří Mahen v *Rybářské knížce* vyzývá k *novému druhu gentlemanství*, gentlemanství vůči přírodě.

Nabízí se ještě jedno označení: ochrana přírody je *novým rytířstvím*²⁰. Je pozdním plodem *rytířské kultury*, která ztělesňovala povinnost chránit proti přesile slabé a bezbranné. Proč mi připadá toto poněkud patetické přirovnání přiléhavé? Rytířství, jak si je představujeme i pod vlivem Cervantesovým, bylo spíše povahy citové a impulzivní než rozumové a rozvážlivé. Tak i ochrana přírody.

Rozumové argumenty zpochybňují práci ochránářů hned ze dvou stran: Skeptikové tvrdí, že snaha jednotlivců chránit přírodu před mohutnou civilizační devastací je nedostatečná a marná. A biologové dokazují, že příroda pomoc nepotřebuje, protože si časem pomůže sama. V evoluční optice a v kontextu postmoderního relativismu se nepřiměřená jeví

¹⁸ Opravdu mi nepřipadá pravděpodobné, že soucit je variantou sobecky založeného nepotického či reciprokého altruismu.

¹⁹ Nejsou tedy kontrakulturou. Pokud se k ní sami hlásí, je to spíš projevem jejich vzdoru než výsledkem poučené reflexe.

²⁰ Rytíř je francouzsky *chevalier* (původně doslova jezdec). Od toho slova je odvozen Pekařem zmíněný *kavalír*. Není zde podstatné, že rytířství je víceméně fikcí, vycházející z převážně literární idealizace původně ozbrojených jezdců placených feudálním pánem, jejichž funkce byla čistě vojenská, někdy i loupežná.

i vážnost, s jakou ochránci přírody chápou svůj úkol. Tito lidé se sotva ztotožní s postojem "chráníme zvířata, protože s nimi je život zábavnější".

Jakkoli dnešní ochrana přírody zdůrazňuje svou racionalitu, tváří v tvář běhu světa a v očích střízlivé vědy bude vždycky trochu pošetilá. Václav Černý o idealizovaných rytířích píše: "Tito hrdinové zvučných jmen, nadlidských hrdinství a skvělých lásek byli rázem miláčky exaltovaných myslí a něžných srdcí. Ale směšnost na ně číhala!²¹ ... (Don Quijote) umírá, nabyv rozumu. Umírá, když dobrodružství v jeskyni Montesinově probudí v něm pochybnosti o potulném rytířství, o ceně jeho ideálu; procítá ze šlechtného bláznovství k rozumu" (Černý 1921: 9,18).

Literatura:

- Černý, V.: Cervantes a jeho Don Quijote. Předmluva. In: *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, Melantrich, Praha 1931
- Krahulec, J.: Hra na slepou bábu. *Vesmír* 83, listopad 2004: 646-648
- Lužný, D., Ander, M.: Lidé se bojí veřejně vyjadřovat své názory (rozhovor s Milanem Štefancem), *Sedmá generace*. 2004: č.5: 34-37
- Mahen, J.: *Rybářská knížka*. Vydavatelství Družstevní práce, Praha 1947
- Maximovič, R.: Prof. dr. Josef Pekař - nekrolog, *Krásy našeho domova*, věstník Svazu okrašlovacích spolků v království českém a klubu Za starou Prahu. 1937: 49
- Sádlo J., Pokorný, P. (a): Neolit skončil, zapomeňte! *Vesmír* 83, červenec 2004: 398-403
- Sádlo J., Pokorný, P. (b): Barunčino znovunabyté panenství. *Vesmír* 83, srpen 2004: 461-467
- Sádlo J., Pokorný, P. (c): Krajina pražského east endu. *Vesmír* 83, září 2004: 525-529
- Sieferle, R., P.: *Fortschrittsfeinde (Oposition gegen Technik und Industrie von der Romantik bis zur Gegenwart)* C. H. Beck Verlag, München 1985
- Verbeek, B.: *Die Antropologie der Umweltzerstörung (Die Evolution und der Schatten der Zukunft)* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1994
- Zrzavý, J., Storch D., Mihulka, S.: *Jak se dělá evoluce (Od sobeckého genu k rozmanitosti života)* Paseka, Praha a Litomyšl 2004

---

²¹ "Výrazem doby přestal být už rytíř a počínal jím být dvořan" (Černý 1931:9).